

STUDIE

ČESKÉ A NĚMECKÉ KRAMÁŘSKÉ TISKY Z TISKÁRNY JANA SPURNÉHO
A JEHO NÁSTUPCŮ*

Iva Bydžovská (Praha)

Czech and German Chapbooks from the Printing Workshop of Jan Spurný and His Successors

Abstract: An investigation of German-language chapbooks issued by the printing workshop of Jan Spurný and his heirs — Kristina Spurná, Josef Janů (Kristina's second husband), and their son Julius Janů — until the takeover of the printing company by the Czecho-Slavonic Joint-Stock Book-Printing Company (Československá akciová tiskárna) in 1911 has revealed only a low percentage of German publications. The chapbook collection held by the National Museum Library has been analysed in detail. In the course of this processing, the collection was divided into broadside ballads on the one hand and prayers and other non-song religious texts on the other. These two categories markedly differ in the proportion of German-language items, with a clear predominance in the non-song religious segment. Although the total number of chapbooks — forty-one — is too small to support categorical conclusions, it is possible to trace certain tendencies in the temporal distribution of the extant German output and in the modes of acquisition and to compare the thematic composition of Czech and German production of the printing workshop.

Keywords: chapbooks – broadside ballads – nineteenth-century Prague printing workshops – German and Czech printing production – Jan Spurný – Julius Janů

*Žel, že všechna ta práce je na polo ztracena, neboť látky, z nichž nynější papír se vyrábí, nejsou jakosti takové, abychom mohli doufat, že by na příští výstavě jubilejní – bude-li totiž za 100 let nějaká uspořádána – výrobky tiskařské z doby nynější ve skříňkách vyloženy být mohly.*¹ (Gremium knihtiskařův a písmoljiců)

Úvod

Papír je pomíjivý materiál, a pokud tato jeho vlastnost postihla nějaký typ tištěné literatury více než jiný, jsou to kramářské tisky. Odhadnout, jaký podíl jejich produkce se zachoval, je těžké, protože až na výjimky nevíme, v jakých nákladech a jak často se v daném období tiskly. Nebyly většinou chráněny deskami jako knihy a nebyly ani považovány za cenný materiál, takže jejich zachování nebylo prioritou. V českém prostředí si je někdy majitelé svazovali do konvolutů, které je nejen chránily, ale také tvořily jakousi kroniku zájmů svého majitele. Ať už byly důvodem odlišné zvyklosti uchovávání těchto tisků v německém jazykovém prostředí, nebo se na zachování tisků projevil vliv sbírkotvorné činnosti institucí, jako byla Knihovna Národního muzea, ve sbírkách kramářských tisků v českých zemích je počet německojazyčných tisků jen drobným zlomkem těch českých.

Zatímco v 18. století a v první polovině 19. století se německé kramářské tisky často lišily od českých formátů, který byl u českých tisků šestnáctkový a u německojazyčných textů převážně osmerkový, tj. větší, a tudíž i nákladnější, po polovině 19. století se osmerkový formát stává dominantním i u českých tisků. Náležitě k tomu se snižuje počet listů (u šestnáctkového formátu bylo běžných osm či šestnáct stran, u osmerky jsou to většinou čtyři, pro rozsáhlejší texty potom osm stran). U modliteb a drobných náboženských tisků se často setkáváme ještě s dvanáctkovým formátem, který pro písňové tisky není obvyklý – a vzácně i s různými atypickými formáty a typy skládání tisků. V 18. století se s německojazyčnou osmerkovou produkcí bylo možné setkat v Olomouci, v první polovině 19. století také v Jihlavě a Litomyšli. V Chrudimi byly písně a modlitby v němčině zachyceny až po převzetí tiskárny Stanislavem Pospíšilem v padesátých letech 19. století, podobně jako v pražské tiskárně Jana

* Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/25.II.a, 0023272).

¹ SCHILLER 1891, s. 7–8. Ač se dnes paměťové instituce skutečně potýkají s velkým problémem degradace dřevitého papíru, je třeba říci, že stoletého výročí se tisky dožily. Problém zachování tisků z 19. století se ale zvlášť hodí připomenout u žánru kramářských tisků, který je svou povahou ještě náchylnější k pomíjivosti. A pokud vezmeme v úvahu tisky tištěné jazykem, který po roce 1945 do značné míry z českého území zmizel společně se svými nositeli, není těžké si představit, že byly zničením ohroženy ještě více než tisky české.

Spurného, jejíž produkci budeme sledovat na rozsáhlém vzorku tisků, které se dochovaly ve sbírce kramářských tisků knihovny Národního muzea. Ve všech případech je počet dochovaných exemplářů vůči české produkci zanedbatelný.² Zatímco např. v Moravské zemské knihovně jsou dochovány i bilingvní špalíčky, ve sbírce Knihovny Národního muzea jsou německé tisky vevázány do špalíčků jen velmi výjimečně. Ze sledované produkce se to týká pouze špalíčku KNM KP 34, složeného z velké části z tisků Spurného tiskárny, kam jsou vevázány i tři Spurného německé tisky: *Neues Lied für fröhliche Jugend. (Das Kanapee.)*; *Neues Lied unter dem Namen Orpheum March; Das i Tipferl. Melodie des Couplets aus der Operette „Prinz Methusalem“*. Tyto ojedinělé tři tisky zřejmě spojuje to, že se jednalo o reakce na populární hudební produkci.

Velká část drobných tisků, určených pro širší lidové publikum, byla spojena s vírou. Šlo o modlitby a pobožnosti, náboženské písně a poutní tisky, které mohly obsahovat různé kombinace těchto typů textu. Šlo o oblíbené zboží se širokým odbytem, proto jej lze najít ve větší či menší míře v produkci většiny tiskáren, některé se na ně ale v průběhu svého působení přímo zaměřily. Takové byly v 19. století tiskárny v Litomyšli, Chrudimi, Jindřichově Hradci nebo Skalici, v rámci Prahy to potom byla právě tiskárna Jana Spurného.

Zvláště od druhé poloviny 18. století se rozšiřovala produkce tzv. kramářských tisků, nízkonákladové populární literatury. Definice tohoto literárního žánru, nebo spíše formy, pokud jej tak můžeme nazvat, je poměrně nejasná. Celkem dobře je možno formálně odlišit kramářské písněové tisky, obsahově jde ale stále o velmi heterogenní soubor,³ mezi nimiž jsou tisky náboženské i tzv. světské, zahrnující spektrum témat od zpráv přes společenskou kritiku až po lyrické písně či humor. Spojuje je formální stránka – hmotná podoba tisků, způsob distribuce a publikum, kterému byly určeny. I tyto skutečnosti se ale v průběhu jejich produkce společně s proměnami společnosti a samotného knižního trhu postupně mění. Proměňuje se i obsahová stránka, například s rozšířením dostupnosti novin klesá důležitost jejich zpravodajské funkce a stávají se spíše společenským komentářem⁴ a konečně i svojí vlastní parodií – v tomto smyslu se tradice kramářské písně zachovala až do druhé poloviny 20. století.⁵

Devatenácté století, na které se prostřednictvím analýzy německé produkce kramářských tisků z tiskárny Jana Spurného a jeho následovníků, Kristiny Spurné a Josefa a Julia Janů zaměříme, je v rámci českých dějin vnímáno v první řadě jako století národního obrození. Jde o období, kdy proběhla emancipace českého národa na základě identifikace s českým jazykem a jazyka s kulturou, což postupně vedlo k vytvoření

českého národa v moderním smyslu v procesu, který byl zpětným pohledem završen vznikem samostatného československého státu. Samotný proces ovšem nebyl zdaleka tak přímočarý a výsledkem nebyl v roce 1918 národní stát, ale stát, v němž bylo nezanedbatelné množství jazykových menšin, které v českých zemích po celou dobu s jazykově a politicky českým obyvatelstvem koexistovaly. Vedle slovenské menšiny, která byla politicky a kulturně prezentována jako součást „národa československého“, šlo hlavně o jazykovou menšinu německou, která v historických českých zemích žila spolu s českou minimálně po osm staletí. Vzhledem k tomu, že němčina byla jazykem úředním a obchodním, rozšířeným ve městech, a spojovala širší evropský region, stala se logickým pozadím, proti kterému se emancipující česká identita vymezovala. Je třeba připomenout, že německý jazyk byl v průběhu 19. století zároveň i jazykem odborné komunikace v širším středoevropském prostoru a v této funkci postupně nahrazoval latinu. Velká část odborných prací, které jsou považovány za stěžejní díla českého národního obrození, byla na konci 18. a v první polovině 19. století právě z tohoto důvodu napsána v němčině.

Tento fakt se promítá také do tiskařské produkce. Tiskárna Jana Spurného vydala nemalé množství takových děl, kromě toho ale zvláště do poloviny 19. století tiskla i knihy v latinském jazyce, a dokonce i judaika.⁶ K tisku německých knih tedy byla tiskárna po všech stránkách vybavena. Přesto se německých kramářských tisků z produkce tiskárny zachovalo jen velmi málo.

Knihotiskárna Jana Spurného

Pražská tiskárna Jana Spurného⁷ (1789–1859) a později Julia Janů⁸ patřila mezi nejvýznamnější české producenty kramářských tisků. Jan Spurný působil jako písmolijec, nakladatel a knihkupec. Tiskařskou činnost zahájil v roce 1828, kdy po desetiletém snažení o získání tiskařské koncese konečně dosáhl svého a převzal tiskárnu v č. 184 v Jezuitské, později Karlově ulici (Schönfeldský dům) po Antonínu Straširypkovi, u kterého předtím svým nákladem vydával knihy a pravděpodobně se na chodu tiskárny podílel i jinak. Po Spurného smrti v roce 1859 zdědila tiskárnu jeho výrazně mladší manželka Kristina. Ta se znovu provdala za faktora tiskárny Josefa Janů. Když Kristina v roce 1885 zemřela, tiskárnu se ujal její syn Julius Janů. Až do roku 1889, s výjimkou krátké doby, kdy byla v impresu jako tiskařka uváděna Spurného vdova, byly tisky stále vydávány pod jménem Jan Spurný.⁹ Až v roce 1890 začal Julius Janů tisknout pod vlastním jménem. Kromě vedení tiskárny a písmolijny je veden také jako poručík v c. k. armádě. V roce 1907 nebo 1908

² DUFKA 2022, s. 68–69.

³ IVÁNEK 2021.

⁴ Zpravidla z konzervativních pozic, například v revolučních letech 1848–1849 byla ale forma písně využívána jako politický prostředek.

⁵ Pro účely tohoto textu byly využity fondy kramářských písněových tisků a modliteb ze sbírek Knihovny Národního muzea, které se okrajově dotýkají všech těchto oblastí.

⁶ Viz [DORMITZER] 1841. Zajímavý je kontrast s tiskem, který nákladem České družiny vydal na konci námi sledovaného období Julius Janů: *Antisemitské desatero*. V Praze: Nákladem „České družiny“, politického a národohospodářského spolku, [mezi 1897 a 1908]. 3 nečíslované strany.

⁷ MADL – PÍŠA – WÖGERBAUER 2019, s. 201–202, 426.

⁸ Julius Janů byl synem Kristiny, vdovy po Janu Spurném, a Josefa Janů, za kterého se Kristina po tiskařově smrti provdala.

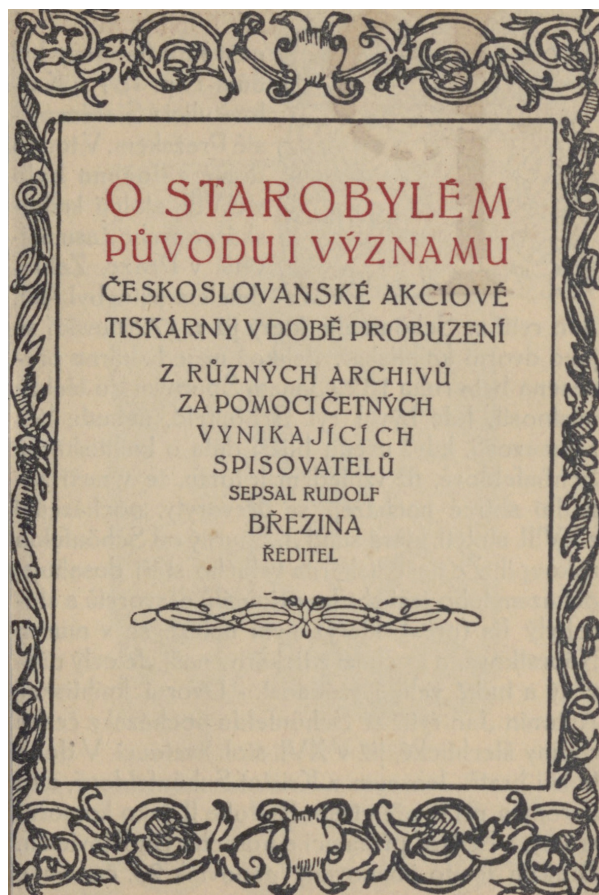
⁹ Tento fakt vedl k domněnkám, že existovali dva Janové Spurní.

potom tiskárnu od Julia Janů koupili bratři Ziegnerové,¹⁰ kteří v zavedeném vydávání kramářských tisků pokračovali jen krátce. Datovatelné tisky známe z roku 1909, ale je možné, že i oni tiskli před tímto rokem nějakou dobu pod jménem Julia Janů. Už v roce 1911 se tiskárna stala majetkem Československé akciové tiskárny (zpočátku pod jménem spolku Veritas), nákup v této době již okrajového podniku se zastaralým vybavením byl veden snahou Strany křesťansko-sociální o získání tiskové platformy. Vzhledem k tomu, že strana nemohla mít v majetku vlastní tisk, vznikla za tímto účelem akciová společnost, jejímiž akcionáři byli členové strany.¹¹ Povolení k tisku se nově tiskárně podařilo získat, ale podnik vyžadoval výraznou modernizaci a původní repertoár tiskárny byl zcela opuštěn. Spolu s tiskárnou ovšem získala Československá akciová tiskárna i historické vybavení Spurného tiskárny včetně štočků ze 17.–19. století, kterými se pochlubila v drobné, ale výpravné ročence.¹²

Stejně tak se hlásila k historickému dřevěnému lisu, který Julius Janů jako člen přípravného výboru retrospektivní výstavy Gremia knihtiskářův a písmolijců v roce 1891 věnoval z majetku knihtiskárny jako exponát.¹³ Lis tak přešel do Náprstkových průmyslových sbírek. Dnes se nachází ve sbírkách Národního technického muzea a je považován za nejstarší zachovaný tiskařský lis na našem území.

Jan Spurný započal svoji nakladatelskou kariéru publikováním německých a latinských spisů, brzy se ale zařadil mezi tiskaře podporující českou literární kulturu a stal se výraznou osobností starší fáze procesu emancipace české literární kultury. Znamé je jeho první vydání Máchova *Máje*, Šafaříkových *Slovanských starožitností* a dalších z dnešního pohledu stěžejních děl, vydával i časopisy s poučnou a zábavnou tvorbou *Paleček* a *Vlastimil*, se zaměřeným širším čtenářským záběrem. Do nich aktivně získával originální českou tvorbu. Ještě v druhém vydání šestého svazku časopisu *Paleček* je přiloženo *Návěští* datované do března 1842, kterým Spurný informuje, že časopis *Vlastimil* bude i nadále vycházet, a aktivně žádá autory o literární příspěvky do časopisu: „*Příspěvky přijímají se u nížepsaného, ve velké jezuitské ulici, v čísle 184, ve dvoře na zad v prvním poschodí, kdež se i 14 dní po vyjití každého jednotlivého, je obsahujícího svazku, a sice původní práce 8mi zl., vzdělání článkové 6ti zl. a překlady 4mi zl. naskrze ve stříbře a za arch, s poděkováním honorovati budou.*“¹⁴

I přes slib honoráře měl ale problém vydání časopisu naplnit a další svazek již nevyšel. Zatímco tuto část své

Obr. 1. Podtitul z Almanachu na rok 1915, vydaného Československou akciovou knihtiskárnou.

produkce zřejmě vydával z vlastního vlasteneckého zájmu, u dalších typů tisků se neomezoval na českou literaturu pro širší čtenářské vrstvy, ale vydával a tiskl i v německém jazyce. Ve čtyřicátých a padesátých letech vydával Jan Spurný také drobné novely a tzv. knížky lidového čtení. Vzhledem k torzovitému dochování nelze říci, kolik z nich vydával v české i německé verzi, ale u některých se obě varianty buď dochovaly,¹⁵ nebo je přímo v tisku upoutávka na překlad do druhého jazyka.¹⁶

¹⁰ ZACH, Aleš. *Fr. Ziegner: Beletristické nakladatelství v Praze; knihtiskárna v Benátkách nad Jizerou a v Praze* [online]. Slovník českých nakladatelství 1849–1949. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://www.slovník-nakladatelství.cz/nakladatelství/fr-ziegner.html>. Ve sbírce kramářských tisků Knihovny Národního muzea máme kromě nedatovaných tisků doložen tisk datovatelný k roku 1909: *Záhuba milenců v Holešovicích*. Sepsáním J. Plachtáře bez faráře. Tiskem a nákl. Bratří Ziegnerů (J. Janů). [1909 (cenzurní záznam)]. KNM KP H 115/1. Incipit: Hřbitove, hřbitove, zahrado zelená.

¹¹ PÍŠA 2015, s. [2–26].

¹² *Naše první ročenka na rok 1915: literární almanach*. V Praze: Československá akciová tiskárna, 1915.

¹³ SCHILLER 1891, s. 7, 23.

¹⁴ *Paleček: Milowjnk žertu a prawdy*. Na světlo posílán od Fr. Rubsse a Několika jiných. Swazeček VI. Druhý vydánj. V Praze: Tiskem a nákladem Jana Spurného, 1844, s. 60. Online: *Digitale Bibliothek*. Münchner Digitalisierungszentrum. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbv:12-bsb10039372-0>. Svazek VI. časopisu *Paleček* byl vydán poprvé v roce 1842 a přetištěn v roce 1844.

¹⁵ Např. česká a německá verze tisku: *Kamenný obraz: prawdívý přjbeh ze 17. stoletj, na gehožto památku obraz ten posud se spatřuge w chrámu u sw. Giřj na hradě Pražském*. V Praze: Jan Spurný, 1864; *Das steinerne Bild eine wahre Begebenheit, welche sich im Jahre 1682 und 1683 in Prag zuge-tragen und an deren Andenken dieses Bild bis zum heutigen Tage in der Georgskirche am Prager Schlosse zu sehen ist*. Prag, Johann Spurný, 1850.

¹⁶ *Die Sibyllinischen Bücher, Oder Die Prophezeiung Der Königin Michalda Von Saba, Der XIII. Sybille*. Prag: Schnellpresse-Druck von Johann Spurný, Jesuitengasse, 184-1, 1848. Na titulní stránce v impresu se nachází poznámka o prodeji české verze: „*Diese Prophezeiung ist auch in böhmischer Sprache beim Verleger zu haben.*“

Podobně postupoval i u kalendářů, z nichž některé vydával též v české i německé mutaci. Prvním byl *Všeobecný domácí a hospodářský kalendář na rok 1833*, u kterého došlo ke změně názvu od roku 1839 na *Pražský domácí a hospodářský kalendář*, aby se odlišil od kalendáře litoměřického, který pod podobným názvem vydával Karel Vilém Medau. Vedle kalendária a hospodářských rad přinášel také historické články o Praze a osobnostech českých dějin a rubriku Palečkův kalendář. V kalendáři převažovala zábavná a populárně vzdělávací část, proto pro něj zvolil od roku 1849 název *Pražský Svatováclavský kalendář*. Ten vycházel do roku 1865.¹⁷ Z německých lze jmenovat *Allgemeiner Wirtschaftskalendar* (1837–1842), *Constitueller Prager St. Wenzels-Kalender* (1830–1848) nebo *Neuer Prager Hauskalender für Stadt und Land* (1833–1862 pod různými variantami názvu), *Neuer Wirtschafts-Kalender für Stadt und Land* (1832).¹⁸

Kalendáře patřily vedle kramářských tisků, ať už písňových, nebo obsahujících různé modlitby a další devocionálie, mezi tisky, se kterými často obchodovali kromě tiskařů a knihkupců kramáři a podomní obchodníci. František Hais, známý pražský písničkář, ve svých unikátních pamětech, k jejichž napsání jej na sklonku života povzbuzoval pražský publicista Karel Ladislav Kukla, popisuje, že když začal chodit s flašinetem, nakoupil „*všeliké nábožné písně, koledy, písně domácí, Sen Panny Marie, Sedum zámků*“, devítiden- ní pobožnosti, karlovské modlicí knížky, ale také právě kalendáře, byť „*starodávni ještě v tom formátu jako špalíček, kancionály, evangelia*“.¹⁹ Nejlépe se ale dle autora prodávaly světské písně, kterým se Hais jako oddaný vůdce poutí na Svatou Horu zprvu bránil, ale přesto je pragmaticky nejdříve začal prodávat a později i skládat vlastní.²⁰

Kariéru skladatele kramářských písní zahájil na konci čtyřicátých let, může tedy posloužit coby dobrý zdroj pro vytvoření představy, jakým způsobem se zacházelo s drobnými kramářskými tisky. Často si písně nechával tisknout právě u Spurného, při tisku vlastních písní se ale rozhodně neomezoval na jedinou tiskárnu; nechával je tisknout i u jiných pražských tiskařů a také u jindřichohradecké knihtiskárny Aloise Josefa Landfrasa (a syna). Spurný si část nákladu nechával a po dohodě s Haisem je prodával „venkovským kramářům“, kteří je distribuovali dále od Prahy, zatímco Prahu a bližší okolí si Hais obcházel sám. Je velmi pravděpodobné, že tiskaři sami tyto tisky běžně prodávali

ve svých obchodech s knihami a dotiskovali, nebo to dělali na zakázku jiných nakladatelů kramářských tisků. Ti si vzájemně přebírali texty, které je zaujaly a považovali je za dostatečně lukrativní a zajímavé pro vlastní publikum.

Sám Hais píše o tom, že nechával písně tisknout i v nákladech kolem tisíce exemplářů,²¹ které z tiskárny dostával rozřezané a složené, a někdy také tiskaře žádal, „*aby koluna zustala stát*“²² a aby se mohl snadno udělat dotisk. Takovou praxi lze u zachovaných tisků skutečně vysledovat, často se od sebe jednotlivé exempláře liší jen v drobných detailech, které mohly být způsobené opravami sazby nebo aktualizací titulního listu. Z porovnání nákladů a zachovaných tisků je zřejmé, nakolik byly kramářské písně skutečně efemérní literaturou. Snadno podléhaly zániku, ať už z důvodu ztráty aktuálnosti, nebo proto, že nebyly dobře chráněny proti fyzické zkáze. To je třeba mít na paměti i u německých tisků, jež byly zvláště s ohledem na politické události první poloviny 20. století vystaveny většímu nebezpečí, že nebudou zachovány.

Přestože je Jan Spurný často zmiňován jako jeden z nejvýznamnějších tiskařů kramářských tisků, ve sbírkách Knihovny Národního muzea se zachovalo jen málo datovaných tisků, identifikovatelných jako Spurného tisky z první poloviny 19. století – a jde převážně o náboženské písně.²³ Výjimkou je akcidenční tisk chvalozpěvu na Františka I., který v latinském jazyce sepsal Václav Alois Svoboda v roce 1830. Přestože jde o tisk zachovaný ve sbírce kramářských písňových tisků, lze ho jen těžko považovat za kramářský.²⁴

Kramářských tisků přibývá v produkci tiskárny prokazatelně až v druhé polovině čtyřicátých let 19. století a výrazně více jich je zachováno z padesátých let, tedy do roku 1859, kdy Jan Spurný zemřel.²⁵ Období přelomu čtyřicátých a padesátých let je také dobou, kdy se s „pánem Spurným“ setkával František Hais, jak o tom svědčí i zachované výtisky písní. V dalším období existence tiskárny – s výjimkou nečetných titulů s impresem Spurného vdovy, tiskařovy manželky Kristiny – se tiskárna vrací ke jménu Jana Spurného a zůstane to tak až do roku 1889. Tisky z tohoto období jsou poměrně zřídka datovány. Tento návrat k názvu firmy byl zřejmě důsledkem situace, kdy sice vdova mohla po manželovi Janu Spurném pokračovat v provozu knihtiskárny, ale poté, co se v roce 1863 znovu provdala za faktora Josefa Janů, měli o koncesi znovu zažádat. Když Kristina Janů na konci roku 1885 zemřela, byl její manžel Josef Janů²⁶

¹⁷ KUBÍČEK 2024, s. 63.

¹⁸ BOSÁKOVÁ 2015, záznam č. 383, 391, 468, 573.

¹⁹ Tj. v šestnáctikovém formátu.

²⁰ HAIS 1985, s. 144–145.

²¹ HAIS 1985, s. 180.

²² HAIS 1985, s. 209.

²³ Nejstarší jsou datované rokem 1829: *Chvalozpěv k svatému Janu Nepomuckému, ochránci české země*. W Praze: Wytisštěný u J. Spurného, 1829. KNM KP 5909.

²⁴ SVOBODA, Václav Alois. *Hymnus pro Caesaris Augustissim Francisci I. salute populis Austriacis cantari solitus*. Pragae. Typis Joannis Spurny. 1830.

²⁵ Nelze tedy zvýšenou produkci tisků spojit až s dobou, kdy byla tiskárna vedena Kristinou Spurnou, jak zřejmě naznačuje VOLF 1926, s. 107. Josef Volf také uvádí, že byl Spurný někdy kolem roku 1852 uvězněn kvůli pobuřujícím spisům, přímý doklad o tom ale není znám. Podobná zkušenost by ovšem mohla tiskaře vést k tomu, aby změnil zaměření tiskárny.

²⁶ Josef Janů zemřel až roku 1906.

uveden jako „*pražský měšťan, majitel knihtiskárny a domu*“ a syn Julius Janů jako poručík v záloze.²⁷ Julius Janů byl spolumajitelem a posléze majitelem knihtiskárny. Jako člověk oprávněný vést knihkupeckou živnost je ale uveden až v roce 1890, kdy také začal podnikat pod vlastním jménem.²⁸ Zemřel v roce 1912 na onemocnění tuberkulózou, ale tiskárnu prodal už v roce 1908 bratřím Ziegnerům. Julius Janů se také angažoval v Gremiu knihtiskařův a písmolijců v Praze.

Německé tisky z knihtiskárny Jana Spurného

Z dosud nalezených a evidovaných 2982 tisků s impresem Jana Spurného, vdovy Spurné, Julia Janů a bratří Ziegnerů ze Spurného knihtiskárny ve sbírce kramářských tisků Knihovny národního muzea evidujeme v současné době 908 datovaných tisků. Nejnovější datovatelný tisk je od bratří Ziegnerů z roku 1909.²⁹ Žádný z dohledaných německých tisků, kterých je pouze patnáct, není datován před rok 1852 a podle typologie tisků se dá předpokládat, že ani žádný z nedatovaných tisků není výrazně starší.

Z 271 modlitebních tisků z tiskárny Spurného nebo Julia Janů, uložených ve fondu Modliteb, není žádný tisk datovaný před rok 1852 a z tohoto roku máme doloženy jak české, tak i německé tisky, kterých evidujeme v současném stavu zpracování fondu 27.³⁰ Jde tedy o necelých 10 % z celkového počtu tisků, což je výrazně víc, než je poměr německých písňových tisků k českým, který činí cca 0,5 %. Tento rozdíl odpovídá četnosti německých tisků z jiných tiskáren a v případech modlitebních tisků jde tedy zřejmě skutečně o vyšší podíl produkce německých tisků s náboženským účelem v poměru k produkci kramářských písňových tisků. Z celkové produkce také lze lépe než u sporadicky dochovaných písní sledovat rozsáhlejší spolupráci s jinými tiskaři a knihkupci, jako byl příbramský Eugen Peterson. Ten se tisky, pro které měl odbyt hlavně mezi poutníky na Svatou Horu, zásobil u mnoha tiskařů včetně Spurného a Landfrasů. Podíl zachovaných německých tisků pro Petersona je u Spurného ale mnohem menší než u Landfrasů, omezuje se vlastně na jediný poutní písňový tisk. Dalším odběratelem Spurného tisků byl pražský měditiskař a knihkupec Josef Rudl, který byl nakladatelem hned patnácti z dvaceti sedmi zachovaných německých tisků ve sbírce modliteb. U deseti tisků je uveden jen údaj o tisku ve Spurného knihtiskárně, případně je uveden i jako nakladatel, a u dvou dalších tisků jsou nakladateli vambeřický autor a knihkupec Anselm Hatscher (jeden písňový tisk a jedna modlitba) a pražský tiskař a nakladatel Leopold Koppe. Další jména se objevují

jen jedenkrát: Eugen Peterson byl nakladatelem svatohorského písňového tisku, Anselm Hatscher nechal tisknout *Maria-Hilf-Büchlein*, Rudolf Erbenn z Brna nechal vytisknout píseň na paměť císaře Josefa u Slavíkovíc na Moravě. Nakladatel s monogramem Ph. K. nechal vytisknout melodii ze Straussovy operety *Princ Metuzalém*. Německý tisk o sebevraždě milenců si nechal tisknout Vincenc Valenta, který působil v okolí Lomnice nad Popelkou ve dvojazyčném prostředí a nechával si tisknout i tisky české.

Z hlediska časového zařazení dochovaných německých tisků vychází jako důležité právě období padesátých let 19. století ještě za života Jana Spurného. Z této doby máme zachovány hlavně datované modlitební tisky a německé tisky vycházely i v následujícím období až do osmdesátých let. Od roku 1890, kdy začal pod svým jménem tisknout Julius Janů, nemáme zachován žádný německý tisk, přestože víme, že Julius Janů tiskl i v němčině, například odborné publikace entomologa Otakara Nickerla.³¹

Provenience a sbírkotvorná činnost Národního muzea

Nickerl je pro nás zajímavý ještě z jiného důvodu. Významní přírodovědci Otakar Nickerl a jeho otec František Antonín Nickerl byli oba německy mluvící obyvatelé Prahy. Spolu s jejich přírodovědeckými sbírkami získalo v roce 1920 Národní muzeum i jejich knihovnu s množstvím odborné literatury. Dnes je uložena z větší části v Entomologickém oddělení Národního muzea, ve kterém František Antonín mimo jiné působil jako správce přírodovědeckých sbírek. Knihovna obsahovala také německé (a v menší míře i české) kramářské tisky, které byly adjustovány jako součást tohoto velkého odkazu, ale byly předány do sbírky kramářských tisků Knihovny Národního muzea (jež v tomto případě nebyla původním příjemcem odkazu). Jde o poměrně drobný soubor, ale může posloužit jako doklad, že do zachování kramářských tisků rozhodně zasahovala jak jazyková preference původních majitelů kramářských tisků, tak sbírkotvorná činnost muzea. V případě tohoto velmi cenného sbírkového souboru se zachovala i tato část jejich odkazu, protože pozůstalost získalo muzeum jako celek, v jiných případech tomu tak ale být nemuselo a pravděpodobně ani nebylo. Mezi dochovanými tisky z Nickerlovy pozůstalosti jsou hned dva tisky z provenience Spurného knihtiskárny – *Lied der Soldaten, zu Schleswig Holstein* z roku 1864³² a *Neues Lied für die fröhliche Jugend. (Das kanapee.)*³³ s razítkem *Pozůstalost Nickerl* a datem získání 22. 11. 1920. Kramářských tisků z Nickerlovy knihovny se zatím podařilo dohledat třináct,

²⁷ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 30. 12. 1885, 25 (358), s. (4). Online: *Národní digitální knihovna ČR*. Národní knihovna České republiky. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://kramerius-dnnt.nkp.cz/uuid/uuid:a17e8400-480c-11e7-9277-005056825209> (Oznámení o úmrtí Kristiny Janů na s. 4).

²⁸ Živnosti v Praze... p. Julius Janů ke knihtiskařství v č. 184-1. *Národní politika*. Praha: V. Nedoma, 27. 2. 1890, roč. VIII. č. 57, s. 5. Online: *Česká digitální knihovna*. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://ceskadigitalniknihovna.cz/uuid/uuid:a39a76c0-b27f-11e8-830e-005056825209>.

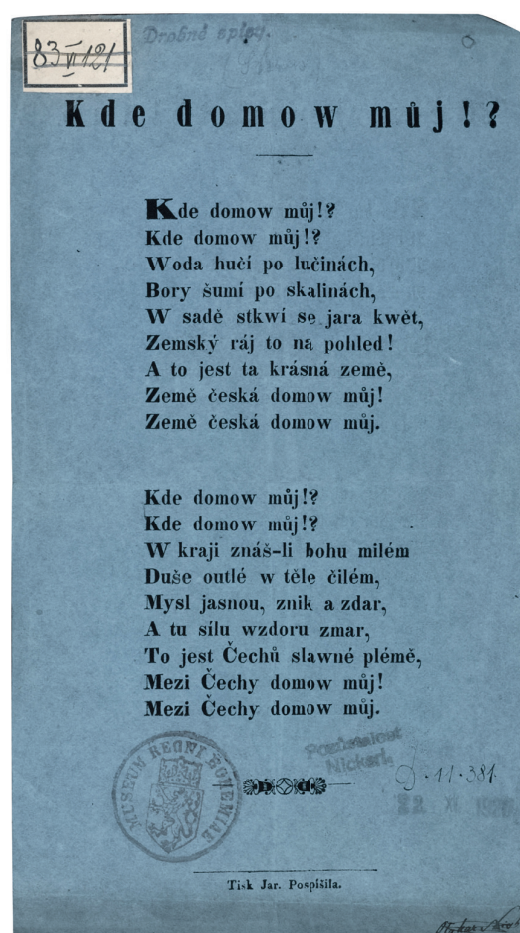
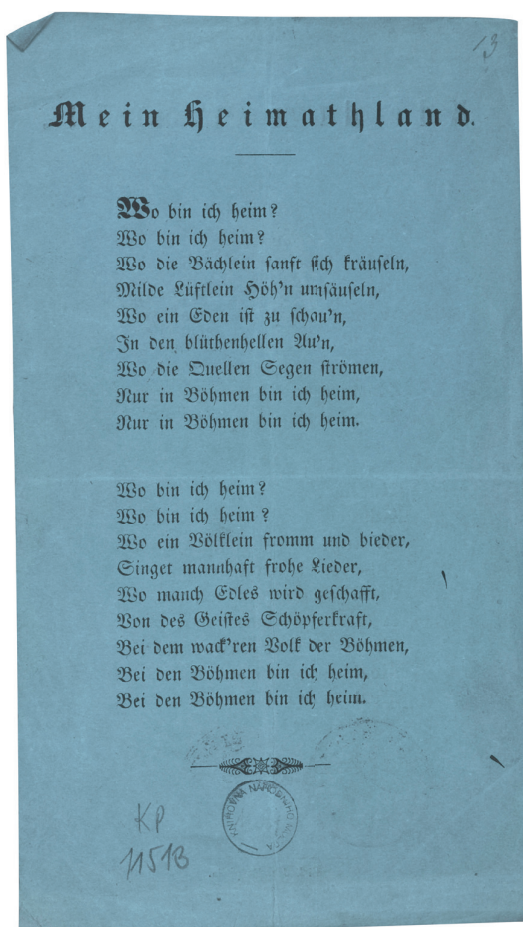
²⁹ Další tisky je možné datovat pomocí cenzurních výtisků, které jsou ve sbírce uloženy.

³⁰ Viz uveřejněný soupis německých tisků.

³¹ Nickerl, Ottokar. *Catalogus insectorum faunae bohemicae. III., Die Kleinschmetterlinge (Microlepidoptera) Böhmens*. Prag: Verlag der Physiokratischen Gesellschaft, 1894. Druck v. Jul. Janů, 38 stran.

³² KNM KP O 25/1 (KP 6).

³³ KNM KP 6121 (KP 10).

Obr. 2a–b. Německá a česká hymna z pozůstalosti Nickerl, tisk Jaroslava Pospíšila z doby revoluce 1848. KNM KP 11513.

z toho dva české, jeden česko-německý³⁴ a jednu německou rukopisnou modlitbu.³⁵ Přítomnost dvou tisků z jedné tiskárny tedy je už poměrně zajímavá (dvěma tisky je zastoupena ještě další pražská tiskárna synů Bohumila Haase).

Tisky, které vyšly v rámci Rudlovy nakladatelské činnosti hlavně v padesátých letech 19. století, se do Knihovny Národního muzea nedostaly jako jeden soubor, ale velká část z nich (deset tisků z celkových patnácti)³⁶ má na sobě různé podoby cenzurního záznamu. Jde tedy o cenzurní výtisky, které byly v Knihovně Národního muzea archivovány. Na některých z těchto tisků jde dobře doložit, jak probíhala spolupráce mezi tiskařem a měditiskařem (nakladatelem) – u velkého procenta z nich chybí titulní ilustrace, která byla dotištěna až po cenzurním schválení textu.

V jednom případě se cenzorovi nelíbila první sloka. Z deseti tisků, které uvádějí jako jediného původce Spurného knihtiskárny, je cenzurních výtisků pět,³⁷ dva zbývající tisky nakladatelů Leopolda Koppeho a Eugena Petersona cenzurní záznam nemají. Tisků modliteb, které byly v Knihovně Národního muzea takto uloženy,³⁸ je celkem 15, tedy téměř polovina.

Témata německých kramářských tisků

Témata zachovaných německých písňových tisků jsou různorodá, ale je možno v nich vysledovat tři větší skupiny, které by se daly kategorizovat jako události, zábava a víra. Z tohoto schématu se trochu vymyká Kaiser Josef-Lied zur Erinnerung bei Slawikowitz,³⁹ kterou si v roce 1881 nechal

³⁴ KNM KP 11513, výtisk českého a německého textu písně *Kde domov můj* z revolučního roku 1848.

³⁵ KNM RKPM 57: *Gebet am neuen Jarestage*, [1850–1900].

³⁶ KNM Modlitby 3577 (Modlitby 8), KNM Modlitby 2794 (Modlitby 11), KNM Modlitby 4187 (Modlitby 12), KNM Modlitby 4188 (Modlitby 13), KNM Modlitby 2907 (Modlitby 14), KNM Modlitby 4478 (Modlitby 15), KNM Modlitby 3854 (Modlitby 16), KNM Modlitby 2714 (Modlitby 19), KNM Modlitby 1709 (Modlitby 21), KNM Modlitby 606 (Modlitby 23).

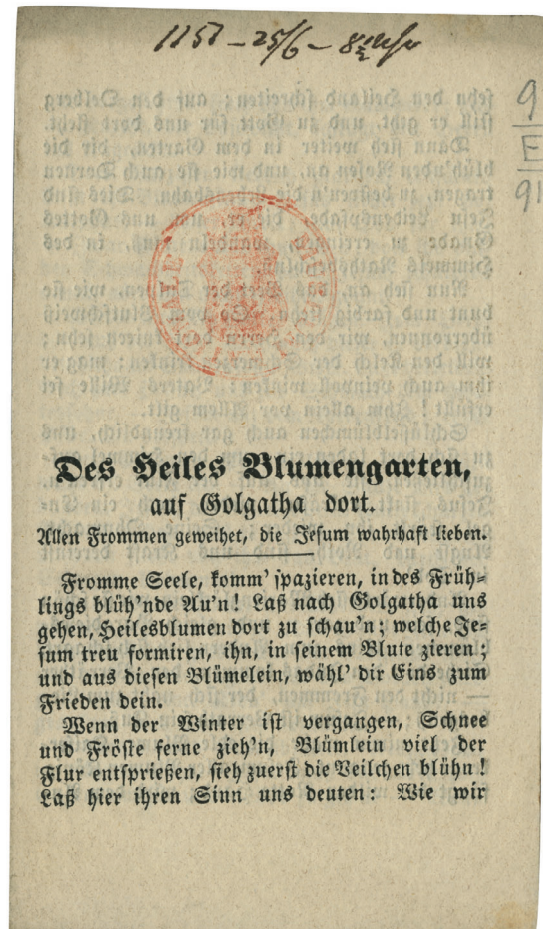
³⁷ KNM Modlitby 3648 (Modlitby 3), KNM Modlitby 3649 (Modlitby 4), KNM Modlitby 492 (Modlitby 5), KNM Modlitby 4708 (Modlitby 26), KNM Modlitby 1103 (Modlitby 27).

³⁸ Díky tomu se zachovaly, i když si na katalogizaci zřejmě musely počkat víc než 150 let.

³⁹ KNM KP B 12/1 (KP 5).

Obr. 3. *Des Heiles Blumengarten, auf Golgatha dort.* Modlitební tisk s mědirytinou. KNM Modlitby 2797.

Obr. 4. *Des Heiles Blumengarten, auf Golgatha dort.* Modliteb-
ní tisk bez dotištěného mědirytu. KNM Modlitby 2794.

vytisknout Rudolf Erben z Brna na paměť císařem vyorané brázdy u Slavíkovíc (a pomníku této události).

Tisky reagující na válečné konflikty jsou tři. Nejstarší z nich je *Lied vom Kriege in Italien, im Jahre 1859* vydaná roku 1860.⁴⁰ V roce 1859 vyšla česká *Nová píseň na upamatování vojny v Itálii v roku 1849* a v roce 1863 *Cesta vojáka*, které také reagovaly na boje v Itálii. Rychlé porovnání prvních slok ukáže, že české texty akcentují dopady války a využívají stereotypu loučení, zatímco německý text je poněkud více zaměřen na popis a vlasteneckou hodnotu bojů (ačkoli samozřejmě také oplakává množství obětí):

*Seht hier an den großen Krieg,
Der so schnell sich hat begonnen
Frankreich mit Piemontesen
Wollen Oesterreich nun besiegen.
General Benedek, klug und tapfer;
Drang voran mit seiner Macht,*

*Hat den Feind stets aufgesucht,
Weil ein tapferer Held er war.*⁴¹

1. *Ai jedou formani do Vídně
a vezou synka do Italie,
a on sobě zpívá,
na svou milou volá,
velmi, velmi truchlivě.*⁴²

1. *Jaké bolesti v srdci těžkosti,
když na mne přišlo o Velkonoci,
že se mám dostat to k mému pluku,
a opustit drahou milenku.*⁴³

V roce 1864 vyšla *Lied der Soldaten, zu Schleswig Holstein* z pera Johanna Dikmelka.⁴⁴ Jde navíc o jeden z tisků z knihovny Otakara Nickerla. Píseň s incipitem *O Hannemann! Vyčítá Dánům, že se pouštějí do konfliktu*

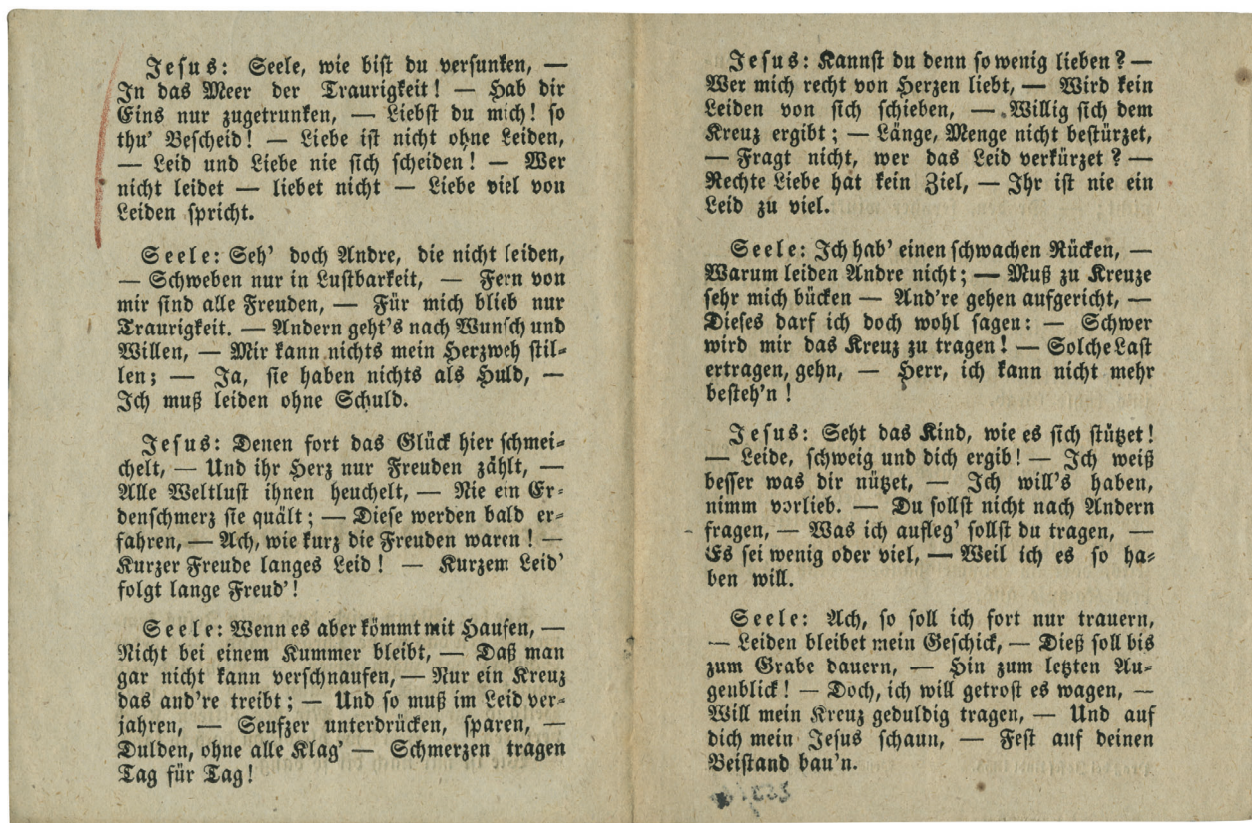
⁴⁰ KNM KP 5009 (KP 7), jedná se zřejmě o cenzurní výtisk.

⁴¹ KNM KP 5009 (KP 7).

⁴² KNM KP 865: *Nová píseň na upamatování vojny v Itálii v roku 1849.*

⁴³ KNM KP J 130/1: *Cesta vojáka.*

⁴⁴ KNM KP O 25/1 (KP 6).

Obr. 5. Pravděpodobné cenzurní označení nevhodného textu v modlitebním tisku *Jesus und die Klagende Seele*. KNM Modlitby 2714.

a naráží na starší prusko-dánský střet, v němž se angažovaly další mocnosti. V české Spurného produkci lze také najít text, týkající se tohoto konfliktu, ale jeho náhled na něj není politický, jde o náрек nad vojáky, kteří musí jít umírat do boje.⁴⁵

Obě tyto války sice zasáhly do života lidí v českých zemích i Praze, třetí píseň je ale o válce, která se odehrávala v bezprostřední blízkosti, o bitvě u Hradce Králové. *Neues Lied von der Schlacht bei Königgrätz, Chlum und Sadowa, Anfangs Juli 1866*⁴⁶ má sice stejnou titulní ilustraci jako česká píseň od Josefa Žáčka z Podskalí, nazvaná *Nová píseň ze severního bojiště nad Chlumem a u Sadová, blíž Králového Hradce, jenž byla svedena 3. července 1866*,⁴⁷ vytištěná u Spurného. Přes velmi podobnou titulní stranu jde o dva odlišné texty, i když oba především popisují strašný výsledek této bitvy.

K moritátu o sebevraždě milenců *Selbstmord des Liebespaars (Adolf Peukert und Auguste Rösler) zu Jablonz a. N.*,⁴⁸ vydanému nákladem Vincence Valenty z Lomnice nad Popelkou, se nepodařilo dohledat český ekvivalent,

i když je možné, že existoval. Obsahuje prozaický popis události a písňový text, kromě toho ještě otiskuje rozloučení obou sebevrahů. České kramářské tisky většinou prozaickou část neobsahovaly, i když najdeme i výjimky.

Následující tři písňové tisky mají jedno společné – lze je najít společně vevázané do špalíčku č. 34,⁴⁹ složeného převážně z tisků ze Spurného knihtiskárny. Jde o jediné německé tisky v konvolutu. Kromě toho mají společnou ještě jednu věc – všechny byly provozovány ve zpěvních síních nebo v divadle, nejde tedy striktně o kramářské písně – byly ale vydány ve stejném formátu, a jak uvedeme dále, byly jako takové v českém prostředí i vnímány. Jde o *Neues Lied unter dem Namen Orpheum Marsch*,⁵⁰ kuplet *Das i Tipferl*⁵¹ z operety *Princ Metuzalém* Johanna Strausse mladšího,⁵² ale asi nejzajímavější je pro nás poslední z tisků, protože se jako jediný německý text ze souboru tisků z tiskárny Jana Spurného ve fondu Knihovny Národního muzea zachoval ve více než jedné kopii. Je jím *Neues Lied für die fröhliche Jugend. (Das kanapee.)*, vytištěná v tiskárně Jana

⁴⁵ KNM KP R. Hlava 544: *Žalostná píseň pro rodiče a dívky i pro všechny bojovníky kteří do boje jít musejí*. Zpívá se jako: *Při vodě tam velmi krásně*. V Praze 1864. Tisk a sklad Jana Spurného v Karlově ulici číslo 184. KNM KP R. Hlava 544. Incipit: *Ach žalostné a lítostné časové nám nastali*.

⁴⁶ KNM KP 5837 (KP 13).

⁴⁷ KNM KP 6879.

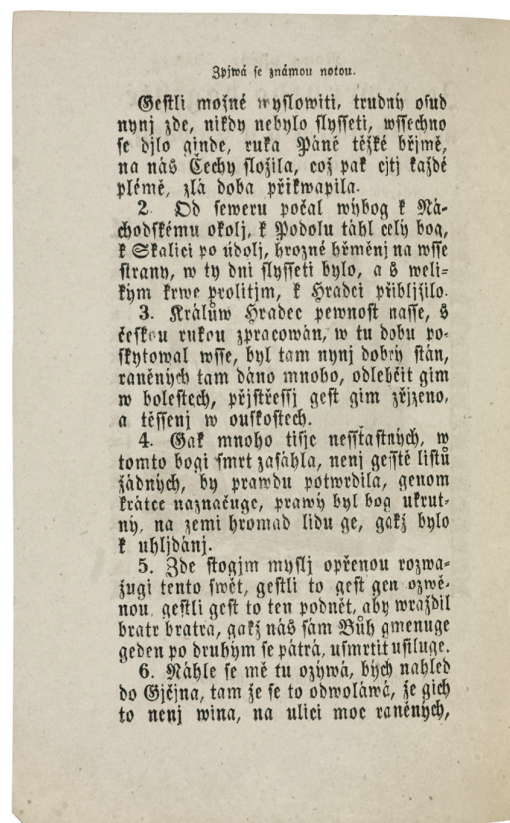
⁴⁸ KNM KP 6115 (KP 14), jde o cenzurní výtisk.

⁴⁹ KNM KP Špal. 34.

⁵⁰ KNM KP Špal. 34/63 (KP 12).

⁵¹ KNM KP Špal. 34/64 (KP 3).

⁵² Opereta byla uváděna od roku 1877.

Obr. 6a–b. Česká verze písně o bitvě u Hradci Králové. KNM KP 6879 (titul a první strana).

Spurného, která se do fondu dostala hned třikrát ve dvou různých vydáních. Jednou s cenzurním záznamem z roku 1875,⁵³ další výtisk se spolu s dalšími dvěma písněmi z divadelního prostředí ukrývá ve špalíčku, který je jinak tvořen pouze českými písněmi ze druhé poloviny 19. století.⁵⁴ Třetí je z pozůstalosti Otakara Nickerla.⁵⁵

Píseň se stala populární v Berlíně v roce 1873, v roce 1875 je její zpěv doložen v Drážďanech a v roce 1878 v okolí Frankfurtu nad Mohanem, kde si různí interpreti píseň upravovali a přidávali různé sloky.⁵⁶ My tedy můžeme přidat k roku 1875 i Prahu.

Zajímavé je, že tato *Kanapee-Lied* nebyla v té době rozhodně nová. Sběratel písní Franz Magnus Böhme zaznamenal verzi, jež byla o více než sto let starší. A co na ní bylo tak zajímavé? Byla o neřestech, které je možno sdílet s přáteli z pohodlí pohovky. Zatímco varianty z let 1740–1750 jsou o slastech pití kávy a čaje a kouření tabáku,⁵⁷ aktualizovaná verze písně nabízí koláč a šampaňské: „*Ich setz' ihn vor den*

allerbesten Kuchen, dazu ein Glas Champagner Wein.“ Píseň byla zřejmě natolik populární, že kromě německé verze písně vydala Spurného tiskárna také český překlad,⁵⁸ který upoutal redakci obnoveného časopisu *Paleček*. Autor ironické recenze v rubrice *Poesie posledních čtrnácte dní. Postní studie při černé kávě* reaguje na vydání této písně v textu s příznačným počátkem „*Ne, ne, Hajsí, tys neměl umlknout!*“ Vedle kritiky kramářských autorů a nakladatelů, které známe ze Spurného tiskařské produkce, si autor povšiml právě anonymně vydaného tisku „*Veselý zpěv pro mladý svět, pod názvem: ‚Staré kanapé‘ (...)* k němuž se skromňoučký poeta veřejně nehlásí,⁵⁹ uchvátí fantasií svou i srdce na homolku ztvrdlé. Juž ten drastický obrázek pod titulem! *Starý mládenec leží ústy dokořán otevřenými na ‚kanapé‘ smrti zrhaný, a nad ním roztahuje ruce jeho vlastní duše, letící pozpátku do nebes!*“⁶⁰ Důkladnou kritiku textu písně potom zakončí sdělením, že jde o dílo „*vyšlé tiskem a nákladem proslulého, na kolik se toho týče, Jana Spurného. (Cena 2 kr. r. č., velmi nepatrná)*“.

⁵³ KNM KP Špal. 1/31 (KP 11).

⁵⁴ KNM KP Špal. 34/65 (KP 11).

⁵⁵ KNM KP 6121 (KP 10).

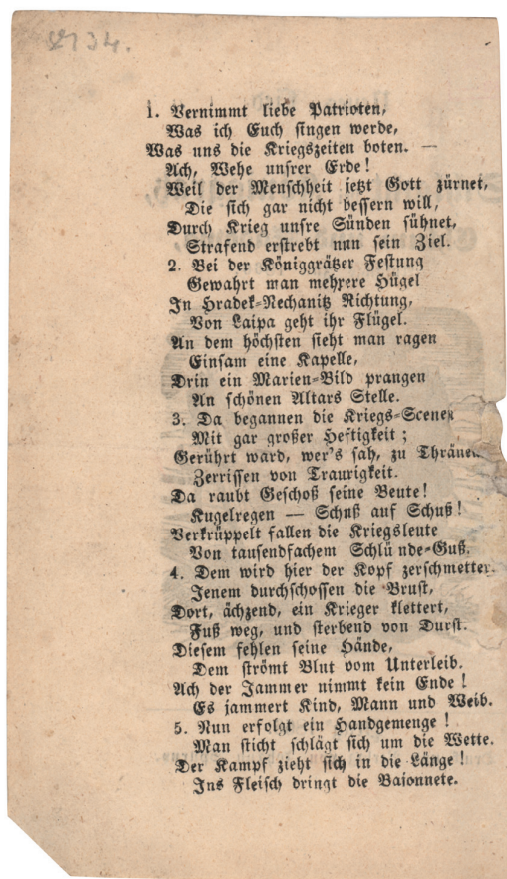
⁵⁶ BÖHME 1895, s. 535.

⁵⁷ BÖHME 1895, s. 532–535.

⁵⁸ Vydávána byla určitě v roce 1880, ale mohlo jít i o více vydání, která nejsou datovaná. Jiný překlad vydala litomyšlská tiskárna V. Augusty (KNM KP K 164/1), píseň se stejným incipitem vydal Al. Landfras syn pro příbramského knihkupce Eugena Petersona (KNM KP 17/1).

⁵⁹ Je zajímavé, že autor textu zřejmě vůbec neznal německou verzi a netušil, že jde o překlad a že autor není znám.

⁶⁰ *Paleček: humoristický týdeník obrázkový*. Praha: J. Otto, 14. 2. 1880, 8 (7), s. 54. Online: *Národní digitální knihovna*. Národní knihovna České republiky. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:378b6e80-30fb-11e9-a347-005056825209>.

Obř. 7a–b. Německá verze písně o bitvě u Hradci Králové. KNM KP 5837 (titul a první strana).

Písnových tisků, které se týkají víry, je celkem pět, z toho dva byly vytištěny pro nakladatele poutních tisků, příbramského Eugena Petersona: *Frommes Lied zu der Jungfrau Maria vom Heiligen Berge, worin die Beschreibung des dortigen Tempel mitenhalten ist*^{61,62} a *Marien-Lied. (Im tone: Großer Gott, wir loben Dich!)*,⁶³ jejímž nakladatelem byla přímo Spurného tiskárna. Podobně vytiskl píseň ke Jménu Ježíšovu *Am Namenfeste Jesu*. Zajímavá je píseň *Böheims herrliche Maiblume in Garten Gottes*,⁶⁴ vydaná roku 1856, tedy ještě za života Jana Spurného, od Josepha Höltzela. Byla určená pro dětské publikum (autor se na tisku uvádí jako *Erzieher und Jugendschriftsteller*, tedy vychovatel a spisovatel pro mládež). Jde o chválu Jana Nepomuckého, jehož svátek se slaví 16. května, proto byl v českých i německých textech označován za májový kvítek. Tisk oslavující Jana Nepomuckého najdeme i v souboru modliteb.

Modlitby a další prozaické náboženské tisky

Tisky s tématem víry mají v obou jazycích ustálené formy, které jsou si vesměs blízké. Německá produkce Spurného tiskárny, pokud můžeme z malého vzorku soudit, nabízí obdobný repertoár, jaký nabízela v češtině – poutní tisky a modlitby, rozjímání, modlitby za zemřelá a duše v očistci, Andělu Strážci, úctu k Panně Marii, Ježíši Kristu, ale také pověrečné modlitby, zde se zachoval i cenzurní výtisk tzv. délky Ježíše Krista z roku 1868.⁶⁵

Nejzastoupenější jsou projevy úcty k Ježíši a Panně Marii (po sedmi tiscích), ani zde nechybí modlitba ke svatému Janu Nepomuckému, k jehož uctění „*proudí nejen obyvatel našeho hlavního města, ale z celé otčiny*“.⁶⁶

Tisk s titulem *Der Gerichtstraum, oder: das Gericht auf dem Kirchhofe*⁶⁷ z roku 1852⁶⁸ by mohl být zařazen mezi písnové tisky, kde většinou najdeme jeho český ekvivalent

⁶¹ KNM KP R. Hlava 10961 (KP 4).

⁶² *Maria-Hilf-Büchlein*. KNM KP R. Hlava 10972 (KP 8).

⁶³ KNM KP R. Hlava 10958 (KP 9).

⁶⁴ KNM KP 6132 (KP 2).

⁶⁵ KNM Modlitby 4708 (Modlitby 26). Cenzurní výtisk.

⁶⁶ KNM Modlitby 2129 (Modlitby 7).

⁶⁷ KNM Modlitby Štěřba 124 (Modlitby 9).

⁶⁸ Moravská zemská knihovna eviduje tisk s o rok pozdějším vydáním: *Der Gerichtstraum oder: das Gesicht auf dem Kirchhofe*. Prag: Josef Rudl, 1853.

Obr. 8. Píseň *Das Kanapee* z pozůstalosti Nickerl, tištěná u Jana Spurného. KNM KP 6121.

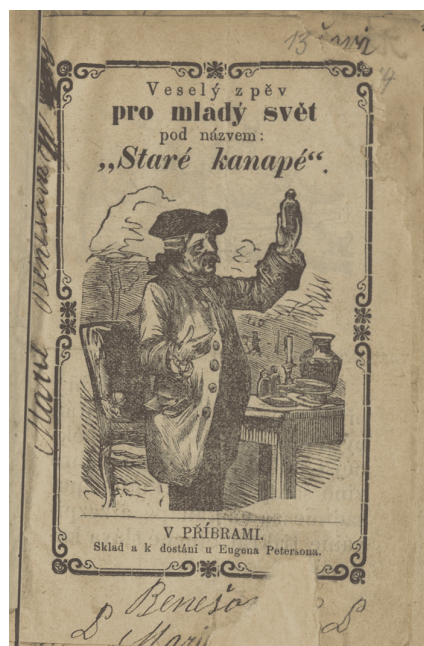

Obr. 9. Píseň *Staré kanape*, překlad německého textu, tištěný u Jana Spurného. Regionální muzeum Vysoké Mýto, KP 12/453.

*Soudní sen aneb: Vidění na hřbitově,*⁶⁹ protože jde o veršovaný tisk. Je to ale otázka, protože ve druhé sloce se přímo píše: „Čti toto velké vidění, Jenž hrozné věci k slyšení o soudu zde vypravuje, A muka nám popisuje.“⁷⁰ U písně by se na tomto místě dalo spíše očekávat slovo *slyš*. Nejstarší evidovaný tisk je český, z roku 1850,⁷¹ ale vzhledem k tomu, že německý tisk ze Spurného tiskárny je jen o dva roky mladší, nejde s určitostí říct, ve které řeči byla skladba původně napsána.

„K modlení byl ti drahý čas,
Neduh předstíralš jiný zas;
Pokleknout tě vždy mrzelo,
Jen v společnosti těšilo.
Neměls, co duši krmí, rád,
Jen těla když zahnal jsi hlad.
Taks marně zlatý čas zaspal,
Jenž Bůh ti vlastní spásu dal.“

„Zum Beten war die Zeit dir lang,
Und thatst als wärst dumat und krank;
Das Niederknien dich gar verdroß,
Warst lieber gar ein Spielsgenoß.
Zir Arbeit, die den Geist auch nährt,
Gingst träge du jene gold'ne Zeit,
Die dir zum Heile war bereit.“

Obr. 10. Píseň *Staré kanape*, vydaná v Jindřichově Hradci pro příbramského knihkupce Eugena Petersona. KNM KP Špal. 17/13.

⁶⁹ *Soudní sen aneb: Vidění na hřbitově*. V Praze u Josefa Rudla 1582 (sic!). Tisk M. J. Landaua. KNM Modlitby 4210. Český tisk z tiskárny Jana Spurného ve sbírce nemáme ani se jej zatím nepodařilo doložit, tento tisk má ale stejnou titulní ilustraci, nepochybně tištěnou u měditiskaře Josefa Rudla.

⁷⁰ V německé verzi: „Lie's hier ein großes Traumgericht, Das schaurig vom Gerichte spricht.“

⁷¹ *Soudní sen aneb Vidění na hřbitově*. Praha: Nakl. Rudl, Josef, tiskem M. I. Landaua, 1850. MZK sign. VK-0010.043.

Obr. 11. Nová píseň: *Mé dobré staré kanape*, tiskem a nákladem V. Augusty v Litomyšli. KNM KP K 164/1.

Duše, vyčítající svému kostlivému tělu zahálku, je rozhodně dobrý kontrast k pánovi, jenž chce žít a zemřít na své staré dobré pohovce, a ukázkou toho, jak široké spektrum témat a pohledů lze hledat mezi náměty kramářských tisků.

Dvojjazyčné tisky

Kromě tisků v jednom jazyce najdeme i další texty, které oba jazyky různým způsobem využívají. Může jít o dvojjazyčný popis ilustrací, který se snaží oslovit širší okruh zájemců ve dvojjazyčném prostředí. Poutní místa s větším významem automaticky předpokládala vícejazyčné návštěvnictvo a místní obchodníci byli zásobeni tisky ve více jazycích, společná byla často právě ilustrace.⁷²

Dalším způsobem setkávání češtiny a němčiny v kramářské písni bylo využití dvojjazyčných textů (makarónské poezie) k navození humorného „dialogu“ sdělení v jednom a druhém jazyce.⁷³ Existence takových tisků předpokládá publikum, které se pohybuje v bilingvním prostředí a rozumí alespoň pasivně i druhému jazyku.

Obr. 12. Německý text písně o soudném snu *Der Gerichtstraum* oder: *das Gesicht auf dem Kirchhofe*. KNM Modlitby Štěrba 124.

Závěr

Sbírky kramářských tisků v muzeích a dalších paměťových institucích jsou až na výjimky téměř výlučně české, poměr německých tisků u zachovaných souborů modlitebních a dalších drobných náboženských a poutních tisků je o něco příznivější, v našem případě přibližně deseti procentní. Záleží však také na původu sbírek, které tyto tisky obsahují. Preference původních vlastníků a sběratelů mohou být velmi individuální. Vzhledem k různorodosti akvizic, ze kterých byl vytvořen fond kramářských tisků v Národním muzeu, se tato individualita do značné míry stírá. Při malém množství ve sbírkách evidovaných německých tisků nelze kvantifikací vyvodit kategorické závěry. Porovnáním s přístupnými katalogy dalších institucí lze pouze říci, že poměr německých a českých tisků v souboru tisků Spurného tiskárny nijak nevybočuje ze situace jinde.

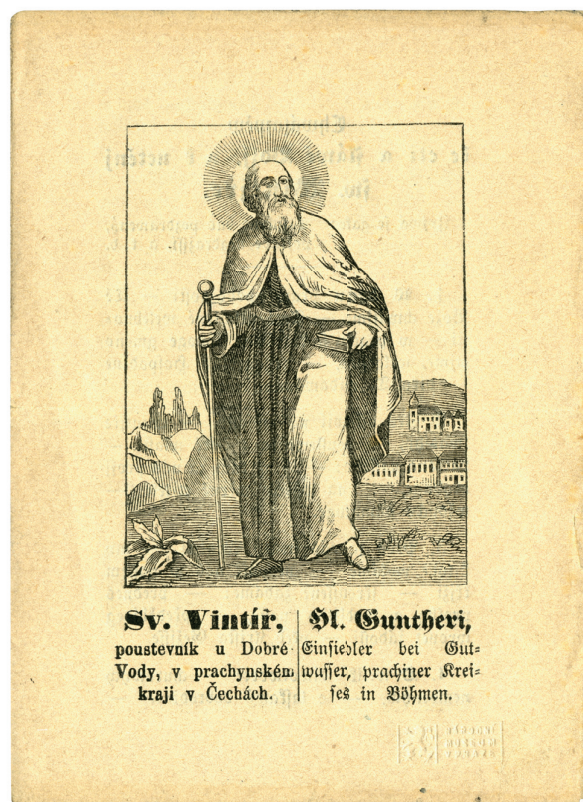
Z průzkumu zachovaných tisků vyplývá, že v tiskárně, která byla vnímána jako velký producent kramářských tisků, v první polovině 19. století (potažmo od zřízení roku 1828 do čtyřicátých let) netvořily kramářské tisky, ať už české či německé, významnou část produkce tiskárny. To se změnilo ve druhé polovině čtyřicátých let, a poté hlavně

⁷² KNM Modlitby 2458: Tisk s dvojjazyčným popisem vyobrazení poustevníka sv. Vintře v Dobré Vodě na Šumavě.

⁷³ KNM KP Špal. 111/3: *Kam vede Eigensinn a stydlivost u vyznání lásky. Pravdivá událost, na výstrahu všem výletníkům do Veltrus*, [1874].

Obr. 13. Český text písně *Soudnj sen aneb: Viděnj na hřbitowě*. KNM Modlitby 4210 (titulní list).

Obr. 14. Svatý Vintír – Hl. Gunther na titulním listě modlitebního tisku. KNM Modlitby 2458.

v průběhu padesátých let 19. století. To podporuje už závěr autorů hesla *Spurný* v *Lexikonu české literatury*,⁷⁴ oproti náhledu Josefa Volfa,⁷⁵ že za tímto posunem stála vdova po Spurném Kristina Spurná. Tento proces započal ještě za života tiskaře Jana Spurného a tiskárna za vedení Spurného dědiců v něm pokračovala. Stejně jako v případě Josefy Bergerové v Litomyšli to byla strategie, která tiskárnu dokázala udržet v chodu několik desetiletí.

Kramářské tisky se tiskly ve spolupráci s většími odběrateli a knihkupci, jako byli měditiskař Josef Rudl, knihkupec Eugen Peterson z Příbrami nebo Anselm Hatscher, který provozoval obchod s poutními tisky ve Vambeřicích a okolí. Tito nakladatelé využívali možnost tisknout jak v češtině, tak v němčině. Mimo to přijímali zakázky drobnějších nakladatelů a kramářů, včetně mimopražských, jako byli pražský písničkář a autor kramářských písní František Hais, Josef Tér z Rovenska pod Troskami nebo Vincenc Valenta z okolí Lomnice nad Popelkou a Josef Žáček a řada dalších, na které je možno ve Spurného tiskařské produkci narazit. Jeho zákazníci byli jak pražští, tak mimopražští, jak z blízkého okolí Prahy, tak i širšího regionu. Velkou část tisků tiskárna tiskla i vlastním nákladem a tyto tisky, včetně textů získaných od jiných nakladatelů, zákazníkům aktivně nabízela,

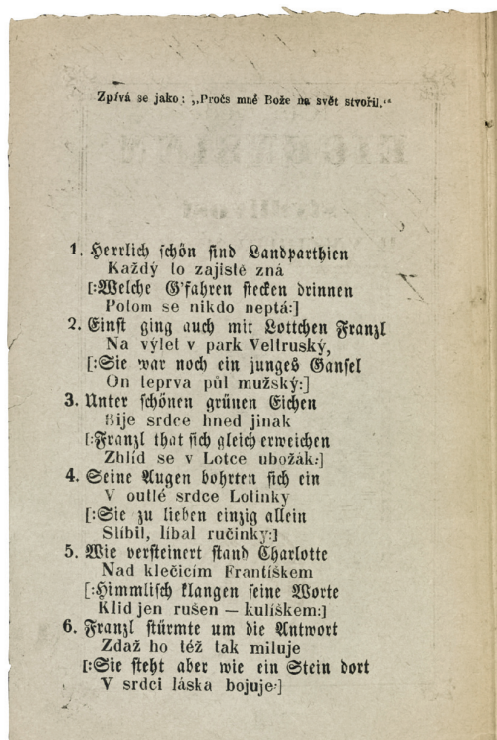
a byla tedy zároveň i jejich distributorem. V době Spurného úmrtí v roce 1859 měla již tiskárna vybudovanou síť kontaktů, kterou nadále využívala v následujících desetiletích, kdy byla majitelkou tiskárny Kristina Spurná (později provdaná Janů), její syn Julius a nakonec i noví majitelé – bratři Ziegnerové – po roce 1908.

Literární podoba kramářských tisků se v průběhu sledované doby posunula od tradiční formy kramářské písně přes politické tisky z doby revoluce roku 1848 směrem k zábavným skladbám a různým parodiím, neboť zpravodajskou funkci již plně převzaly dostupné noviny.

V závěrečné fázi fungování knihtiskárny od roku 1890 do roku 1911, kdy tiskárnu převzala Československá akciová tiskárna, již ve fondu nenacházíme ani jeden německý tisk. Těžko říci, zda je důvodem změna vnímání žánru u německého publika, ediční preference tiskařů, nebo se tisky prostě nezachovaly, rozhodně jich ale nevznikalo v porovnání s českou produkcí mnoho. Přesto, že se Julius Janů angažoval v oborových společnostech a vydával *Nové typografické listy: orgán Spolku faktorů knihtiskáren a písmolijev pražských*, tiskárna postupně zastarávala a ztrácela na významu. Na základě rozboru zachovaných německých tisků nelze dostatečně zodpovědět otázky ohledně rozsahu původní německé

⁷⁴ FORST – OPELÍK – MERHAUT 2008, s. 313–314.

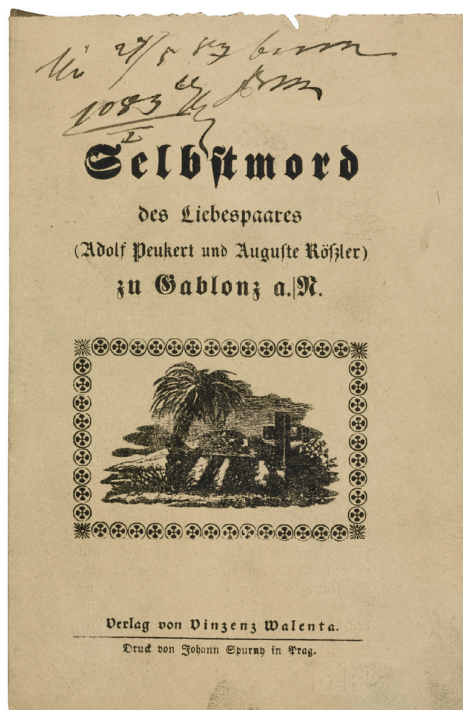
⁷⁵ VOLF 1926, s. 107.

Obr. 15a–b. Titulní list a začátek textu dvojjazyčné satirické písně *Kam vede Eigensinn (svéhlavost) a stydlivost u vyznání lásky*. KNM KP Špal. 111/3.

produkce Spurného knihtiskárny a míře zachování tisků, ani s určitostí ukázat na hlavní důvod jejich malého počtu.⁷⁶

Můžeme říci, že nejvíce německých kramářských tisků se zachovalo z období, kdy se tiskárna začala věnovat i produkci kramářských tisků českých, pokračuje až do osmdesátých let a mizí po přejmenování tiskárny Juliem Janů. Zda šlo o vědomé rozhodnutí majitele tiskárny, opadnutí zájmu německých nakladatelů o vydávání těchto tisků (u Spurného nebo obecně), nebo se prostě z této doby žádný tisk nezachoval, z dostupných materiálů nelze s určitostí říct. Pravděpodobně jde o kombinaci více faktorů – od menšího zájmu o kramářské písně ze strany německojazyčného publika z kulturních či sociálních důvodů až po menší míru dochování, ovlivněnou historickými sbírkotvornými strategiemi paměťových institucí. Roli sehrál i vliv historických událostí v první polovině 20. století, jako byl rozpad Rakouska-Uherska a vznik samostatných následnických států včetně Československa, a bezpochyby i události druhé světové války a její následky v podobě přerušení jazykové a kulturní kontinuity po poválečném odsunu německého obyvatelstva z československého území, včetně osudů kulturních a paměťových institucí. Všechny tyto faktory mohly zasáhnout již ze své povahy efemérní kramářské tisky více než jiné materiály.

Obr. 16. Morytát o sebevraždě milenců v Jablonci nad Nisou s cenzurním záznamem na titulní straně. KNM KP 6115.

⁷⁶ Východiskem analýzy je rozbor tisků, zachovaných v Knihovně Národního muzea, porovnáním s materiálem z jiných sbírek ať už v internetové knihovně Špalíček, Souborném katalogu NK ČR nebo souboru kramářských tisků Etnologického ústavu AV ČR se ale jeví, že německých tisků je i jinde zachováno malé množství.

Soupis německých kramářských tisků Jana Spurného v KNM

Německé kramářské písňové tisky:

Am Namenfeste Jesu. Druck von Johann Spurný in Prag. KNM KP R. Hlava 9630. Incipit: Name Jesu dir gegeben
HÖLTZEL, Joseph. *Böheims herrliche Maiblume in Garten Gottes.* Joseph Höltzel, Erzieher und Jugendschriftsteller. Druck von Johann Spurny. Prag 1856. KNM KP 6132.

Incipit: Wohl festlich prangt der holde Mai
Das i Tipferl. Melodie des Coulpets aus der Operette „Prinz Methusalem“. Verlag der Ph. K. KNM KP Špal. 34/64. Incipit: Es hat a schöne Operett

Frommes Lied zu der Jungfrau Maria vom Heiligen Berge, worin die Beschreibung des dortigen Tempel mitenhalten ist. Verlag von E. Peterson in Příbram. Druck von Johann Spurny in Prag. KNM KP R. Hlava 10961. Incipit: Es trat ein die frohe Zeit der lieblichen Wallfahrt!

Kaiser Josef- Lied zur Erinnerung bei Slawikowitz. Verlag von Rudolf Erbenn aus Brünn. Druck von Johann Spurny. Prag, [1881 (cenzurní záznam)]. KNM KP B 12/1. Incipit: Bei Slawikowitz in Mährenland

Lied der Soldaten, zu Schleswig Holstein. Von Johann Dikmelk. Druck und Verlag von Johann Spurny, Prag 1864. KNM KP O 25/1. (Pozůstalost Nickerl D.11.388) Incipit: O Hannemann! O Hannemann!

Lied vom Kriege in Italien, im Jahre 1859. Verlag und Eigenthum des Joh. Stutz aus Iglau. Druck von Johann Spurny, Prag 1860. KNM KP 5009. Incipit: Seht hier an den großen Krieg

Maria-Hilf-Büchlein. Verlag von Anselm Hatscher in Alben-dorf. Druck von Johann Spurny in Prag. KNM KP R. Hlava 10972. Incipit: Maria, hilf, wir flehn

Marien-Lied. (Im tone: Großer Gott, wir loben Dich!). Druck und Verlag von Johann Spurný Prag. 1871. KNM KP R. Hlava 10958. Incipit: Dich, Maria, loben wir

Neues Lied für die fröhliche Jugend. (Das kanapee.) Druck und Verlag von Johann Spurný in Prag. KNM KP 6121. (Po-zůstalost Nickerl D.11.393, 22.11. 1920). Incipit: Will mich einmal ein guter Freund Besuchen

Neues Lied für die Fröhliche Jugend. (Das Kanapee.) Druck und Verlag von Joh. Spurný in Prag. [1875 (cenzurní zá-znam)]. KNM KP Špal. 34/65; KNM KP Špal. 1/31.

Incipit: Will mich einmal ein guter Freund Besuchen

Neues Lied unter dem Namen Orpheum Marsch. Prag. Druck von Johann Spurny. KNM KP Špal. 34/63. Incipit: Mein Leben mit Frohsinn verschönert

Neues Lied von der Schlacht bei Königgrätz, Chlum und Sadowa, Anfangs Juli 1866. Prag 1866. Druck und Verlag von Johann Spurny. KNM KP 5837. Incipit: Vernimmt liebe Patrioten

Selbstmord des Liebespaares (Adolf Peukert und Auguste Rösler) zu Jablonz a. N. Verlag von Vinzenz Walenta. Druck von Johann Spurny in Prag, [1887 (cenzurní zá-znam)]. KNM KP 6115. Incipit: Wer soll die Thränen heben

Německé modlitby:

Abschied von Maria am Gnadenorte. Verlag von Josef Rudl in Prag. Druck von Johann Spurný Prag. KNM Modlitby 308
Andächtiges Gebet. Druck v. J. Spurný in Prag – Verlag v. Leop. Koppe. KNM Modlitby 1204.

Andenken an die Mission. Prag 1856. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 3648.

Andenken an die Mission. Druck von Johann Spurny. In Prag 1853. KNM Modlitby 3649.

Marianisches Gnadenbrünnlein mit zwölf Röhren, das ist eine kurze Form und Weise, die allerseligste Mutter Gottes Maria an 12 heilige Freitagen zu verehren, und jede Woche doch wenigstens ein Mal um ein seliges Ende anzurufen. Druck von Johann Spurný in Prag. KNM Modlitby 492.

Bei dem heiligen Angesichte unsers Herrn Jesu Christi. Prag, bei Josef Rudl 1855. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 2732.

Betrachtung und Gebet zum heiligen Johannes. Druck und Verlag von Johann Spurný in Prag. KNM Modlitby 2129.

Der fröhliche Kreuzträger oder: „Nimm dein Kreuz auf dich, und folge mir nach.“ Der Erlöser. Prag 1853. Bei Josef Rudel. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 3577.

Der Gerichtstraum, oder: das Gericht auf dem Kirchhofe. Prag bei Jos. Rudl. 1852. Druck von Joh. Spurny. KNM Modlitby Štěrba 124.

Des Heiles Blumengarten, auf Golgatha dort. Allen Frommen geweiht, die Jesum wahrhaft lieben. Prag 1853. Bei Josef Rudel. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 2797.

Des Heiles Blumengarten, auf Golgatha dort. Prag 1853. Bei Josef Rudel. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 2794.

Die betenden frommen Kinder. Prag 1853. Bei Josef Rudel. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 4187.

Die betenden frommen Kinder. Prag 1853. Bei Josef Rudel. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 4188.

Die Leidenswerkzeuge unsers Heilandes Jesu Christi. Prag, bei Josef Rudl 1853. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 2907.

Die Wege der Vorsehung. Prag bei Jos. Rudl. 1852 [Druck von Johann] Spurny. KNM Modlitby 4478.

Gebet für die Abgestorbenen, sowohl als Autopferung bei der heiligen Messe wie am Grabe seiner Lieben zu sprechen. Prag 1853, Bei Josef Rudel. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby 3854.

Gebet. Jesus, Maria, Josef. J. Spurnysche Buchdruckerei, Prag. – Selbstverlag. KNM Modlitby 3548.

Inbrünstiges Flehen zu Maria in dieser bedrängten Zeit. Druck und Verlag von J. Spurný in Prag. KNM Modlitby 644.

Jesus und die klagende Seele. Prag bei Josef Rudl 1853. Druck von Johann Spurny. KNM Modlitby. 2714.

Klagenworte der armen Seelen im Fegfeuer. Příbram. Verlag von Eug. Peterson. Druck von Johann Spurný in Prag. KNM Modlitby 3807.

Liebeseußer zum h. Schutzengel. Druck von Johann Spurny. Prag bei Josef Rudel 1853. KNM Modlitby 1709.

Seligste Liebe zu Maria. Prag bei Joseph Rudl. 1852. Druck von Joh. Spurny. KNM Modlitby 605.

Seligste Liebe zu Maria. Prag 1853. Bei Josef Rudl. Druck

von Johann Spurny. KNM Modlitby 606.

Unser Leibenfrauen Traum nebst einem frommen Gebet zur heiligen Jungfrau Maria. Druck und Verlag von Johann Spurný, Prag. KNM Modlitby Štěrbá 87.

Verehrung des heiligen Kreuzes. Druck von Johann Spurny, in Prag 1856. KNM Modlitby 3584.

Wahrhafte Länge unsers Herrn Jesu Christi. Druck und Verlag der Buchdruckerei von Joh. Spurny, Prag 1868. (Velký formát, určeno k rozstříhání). KNM Modlitby 4708.

Wirksames Gebet. (Vor dem Bildnisse „Unserer Lieben Frau vom heiligsten Herzen“ andächtig zu verrichten.) Druck und Verlag von Johann Spurny in Prag. KNM Modlitby 1103.

Dvojazyčný tisk:

Kam vede Eigensinn a stydlivost u vyznání lásky. Pravdivá událost, na výstrahu všem výletníkům do Veltrus. KNM KP Špal. 111//3. Z tiskárny Jana Spurného v Praze. [1874 (cenzurní záznam)]. Nákladem vlastním. Incipit: Herrlich schön sind Landparthien, každý to zajisté zná

Dvojazyčný popis titulní ilustrace:

Chválozpěv ke cti a slávě Božj, a k uctění sv. Vintíře. Tisk J. Spurného v Praze. Nákladem vlastním. KNM Modlitby 2458. Na titulní straně rytina sv. Vintíře s dvojazyčným českým a německým popisem: *Sv. Vintíř, poustevník u Dobré Vody, v prachynském kraji v Čechách. – Hl. Guntheri, Einsiedler bei Gutwasser; prachiner Kreises in Böhmen.* Incipit: W duchu prawě pobožnosti

Použití germanismů v titulu:

Nejnovější popěvek *To se vajs!* Sepsal Jindřich Schmiedt. Tiskem Jul. Janů v Praze. Nákladem M. Kantorové. KNM KP Špal. 254/97. Incipit: My jsme náci fešáci, to se vajs.

Latinský akcidenční tisk:

SVOBODA, Václav Alois. *Hymnus pro Caesaris Augustissim Francisci I. salute populis Austriacis cantari solitus.* Pragae. Typis Joannis Spurny. 1830. KNM KP 5108. Incipit: Serva Deus nostrum Regem, Serva patrem Patriae.

Nejstarší datovaný kramářský písňový tisk z produkce tiskárny Jana Spurného:

Chvalozpěv k svatému Janu Nepomuckému, ochránci české země. W Praze, 1829. Wytisštěný u J. Spurného. KNM KP 5909. Incipit: Wlastenci, prozpěvugme!

Český a německý text písně *Kde domov můj z pozůstalosti Otakara Nickerla:*

TYL, Josef Kajetán. *Kde domov můj!?* [Praha]: Tisk Jar. Pospíšila, [1848–1849]. KNM KP 11513. Incipit: Kde domov můj; Wo bin ich Heim

České kramářské tisky:

Nová píseň: Mé dobré staré kanape. Tiskem a nákladem V. Augusty v Litomyšli. – 1211. KNM KP K 164/1. Incipit: Když návštěvou mě poctí dobrý přítel

Soudní sen aneb: Vidění na hřbitově. V Praze u Josefa Rudla 1582 (sic!). Tisk M. J. Landaua. KNM Modlitby 4210. Incipit: Procitni duše, dokud čas, nechtěj zaspatí Boží hlas!

Veselý zpěv pro mladý svět, pod názvem: „Staré kanape.“ Tiskem a nákladem Jana Spurného v Praze. Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě, sign. KP 12/453, MZK VK-0000.133, přív. 48. Incipit: Chce-li mne jednou dobrý přítel navštívit

Veselý zpěv pro mladý svět pod názvem: „Staré kanapé“. V Příbrami. Sklad a k dostání u Eugena Petersona. Jindřichův Hradec, tisk Al. Landfrasa syna. KNM KP Špal. 17/1. Incipit: Chce-li mně jednou dobrý přítel navštívit, má mně vítán býti

Záhuba milenců v Holešovicích. Sepsáním J. Plachtáře bez faráře. Tiskem a nákl. Bratří Ziegnerů (J. Janů). [1909 (cenzurní záznam)]. KNM KP H 115/1. Incipit: Hřbitove, hřbitove, zahrado zelená

Žalostná píseň pro rodiče a dítky i pro všechny bojovníky kteří do boje jíti musejí. Zpívá se jako: *Při vodě tam velmi krásné.* V Praze 1864. Tisk a sklad Jana Spurného v Karlově ulici číslo 184. KNM KP R. Hlava 544. Incipit: Ach žalostné a lítostné časové nám nastali

Nová píseň na upamatování vojny v Italii v roku 1849. V Praze, 1859. Tisk a k dostání u Jana Spurného, v Karlově ulici, č. 184. KNM KP 865. Incipit: Ai, jedou formani do Vídně

Cesta vojáka. V Praze 1863. Tisk Jana Spurného číslo 184–1. KNM KP J 130/1. Incipit: Jaké bolesti, v srdci těžkosti

Nová píseň ze severního bojiště nad Chlumem a u Sadoví, blíž Králového Hradce, jenž byla svedena 3. července 1866. Náklad a do tisku podal Josef Žáček. K dostání v Podskalí v čísle 392-II. Z tiskárny Jana Spurného v Praze 1866. KNM KP 6879 Incipit: Jestli možné vysloviti, trudný osud nyní zde

Prameny:

Antisemitské desatero. V Praze: nákladem „České družiny“ politického a národohospodářského spolku, [mezi 1897 a 1908].

Das steinerne Bild eine wahre Begebenheit, welche sich im Jahre 1682 und 1683 in Prag zugetragen und an deren Andenken dieses Bild bis zum heutigen Tage in der Georgskirche am Prager Schlosse zu sehen ist. Praha: Johann Spurný, 1850. *Die Sibyllinischen Bücher; Oder Die Prophezeiung Der Königin Michalda Von Saba, Der XIII. Sybille.* Prag: Schnellpresse-Druck von Johann Spurný, Jesuitengasse, 184-1, 1848.

[DORMITZER, Josef]. *Ashru hamots/1: Ueber die drückende ungesetzliche Beschränkung des Genusses der für die Armen unentbehrlichsten Lebensmittel an Pesahfreudentagen.* Prag: Spurny, 1841. *Freimann-Sammlung. Universitätsbibliothek* [online]. *Goethe-Universität Frankfurt am Main.* [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hebis:30-180011469010>.

[DORMITZER, Josef]. *Ashru hamots: Aufruf an die gelehrten einflussreichen Rabbinen des 19. Jahrhunderts* / [Josef Dormitzer] / אשרו חמ"ס! / [Josef Dormitzer] Prag: Spurny. *Freimann-Sammlung. Universitätsbibliothek* [online]. Goethe-Universität Frankfurt am Main. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hebis:30-180011469001>.

DRUCHSA, J. N. M. *Die Schreckenstage in Prag, oder die Zeit vom 11. bis zum 17. Juni 1848. Nebst einem Anhang.* Prag: Schnellpresse-Druck von Johann Spurny. [1848–1860].

Kamenný obraz: prawdiwý přjbeh ze 17. stoletj, na gehožo památku obraz ten posud se spatřuje w chrámu u sw. Giřj na hradě Pražském. W Praze: Jan Spurný, 1864.

Naše první ročenka na rok 1915: literární almanach. V Praze: Československá akciová tiskárna, 1915.

Národní politika. 27. 2. 1890. Praha: V. Nedoma, roč. VIII. č. 57. Online: Česká digitální knihovna. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://ceskadigitalniknihovna.cz/uuid/uuid:a-39a76c0-b27f-11e8-830e-005056825209>.

NICKERL, Ottokar. *Catalogus insectorum faunae bohemicae. III., Die Kleinschmetterlinge (Microlepidoptera) Böhmens.* Prag: Verlag der Physiokratischen Gesellschaft, 1894.

Paleček: Milownjk žertu a prawdy. Na světlo poslán od Fr. Rubsse a Několika jiných. Swazeček VI. Druhé vydánj. W Praze 1844. Tiskem a nákladem Jana Spurného.

Paleček: humoristický týdeník obrázkový. Praha: J. Otto, 14. 2. 1880, 8(7), s. (49). Online: Národní digitální knihovna. Národní knihovna České republiky. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:378b6e80-30fb-11e9-a347-005056825209>.

Literatura:

BOSÁKOVÁ 2015: BOSÁKOVÁ, Zdenka. *České knižní kalendáře 19. století.* Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2015.

BÖHME 1895: BÖHME, Franz Magnus. *Volksthümliche Lieder der Deutschen im 18. und 19. Jahrhundert. Nach Wort und Weise aus alten Drucken und Handschriften, sowie aus Volksmund zusammengebracht, mit kritisch-historischen Anmerkungen versehen.* Leipzig, 1895. Internet Archive [online]. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://archive.org/details/BoehmeVtLieder1895>.

DUFKA 2022: DUFKA, Jiří (ed.). *Kramářské písňové tisky: kapitoly k materiálovým aspektům.* Brno: Moravská zemská knihovna, 2022.

H AIS 1985: RYŠAVÁ, Eva (ed.). H AIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře: 1818–1897.* Praha: Odeon, 1985.

IVÁNEK 2021: IVÁNEK, Jakub. *České kramářské tisky – pokus o definici a typologii.* *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum* 66, 2021, 3–4, s. 43–57. DOI: <https://doi.org/10.37520/amnpsc.2021.016>.

KUBÍČEK 2024: KUBÍČEK, Tomáš (ed.). *Českomoravská pokladnice: české kalendáře 19. a první poloviny 20. století: katalog k výstavě.* Brno: Moravská zemská knihovna, 2024.

MÁDLOVÁ – PÍŠA – WÖGERBAUER 2019a: MÁDLOVÁ, Claire – PÍŠA, Petr – WÖGERBAUER, Michael (edd.). *Buchwesen in Böhmen 1749–1848. Kommentiertes Verzeichnis der Drucker, Buchhändler, Buchbinder, Kupfer- und Steindrucker.* Wiesbaden: Harrassowitz, 2019.

MÁDLOVÁ – WÖGERBAUER – PÍŠA 2019b: MÁDLOVÁ, Claire – WÖGERBAUER, Michael – PÍŠA, Petr. *Na cestě k „výborně zřízenému knihkupectví“: protagonisté, podniky a síť knižního trhu v Čechách (1749–1848).* Praha: Academia, 2019.

PÍŠA 2015: PÍŠA, Rudolf. Pod ochranou sv. Michaela. *Věstník MCP* 12/2015, s. [2–26]. Muzeum cenných papírů [online]. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://www.das-mcp.cz/muzeum/cz/vestnik/detail/id/83>.

SCHILLER 1891: SCHILLER, Antonín. *Průvodce retrospektivní výstavou Gremia knihtiskařův a písmolijců v Praze: Skupina IX.* V Praze: Nákladem Gremia knihtiskařův a písmolijců, 1891. *Národní digitální knihovna* [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 12. 11. 2025]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:61154690-3738-11e7-ad2f-005056827e51>.

VOLF 1926: VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848.* Praha: Arthur Novák, 1926.

Internetové zdroje:

Internetová digitální knihovna Špaliček. Národní muzeum. Dostupné z: <https://www.slovník-nakladatelstvi.cz/nakladatelstvi/fr-ziegner.html>.

ZACH, Aleš. *Slovník českých nakladatelství 1849–1949.* Dostupné z: <https://www.slovník-nakladatelstvi.cz/nakladatelstvi/fr-ziegner.html>.

Iva Bydžovská

Knihovna Národního muzea
oddělení knižní kultury
Vínohradská 1
110 Praha 1